

AGNIESZKA PILCH^a

INSTRUMENTY SŁUŻĄCE REALIZACJI ZASADY RÓWNOŚCI W WYMIARZE KARY

INSTRUMENTS FOR IMPLEMENTING THE PRINCIPLE OF EQUALITY IN SENTENCING

Compliance with the principle of equality is undoubtedly one of the fundamental conditions for just punishment. The discrepancies in the judgments of common courts regarding the penalties imposed provided the impetus for examining the role of the principle of equality in criminal law and the methods available to the Supreme Court and common courts for achieving it at the sentencing stage. Attention was also drawn to the multiplicity of factors influencing or capable of influencing the determination of a sentence, including the significant role played by substantive and procedural law regulations in this process, as well as the judge as the decision-maker in this regard. The analysis of the regulations currently in force within the Polish legal system allowed for the identification of a broad and varied catalogue of instruments, such as the statement of reasons for a judgment, appellate review, a complaint against the judgment of an appellate court, a cassation appeal, and a resolution of the Supreme Court, whose application within both the Supreme Court and common courts can serve to unify sentencing case law. This provided the basis for concluding that the fundamental issue seems to be not the need to seek new tools, but rather judicial authorities' awareness of the possibilities offered by the existing regulations and their ability to use them skilfully in practice.

Keywords: principle of equality; sentencing; methods of harmonizing punishment; Supreme Court; common courts

Przestrzeganie zasady równości jest bez wątpienia jednym z podstawowych warunków sprawiedliwego karania. Widoczne w orzecznictwie sądów powszechnych rozbieżności w zakresie orzekanych kar stanowiły asumpt do podjęcia rozważań dotyczących roli zasady równości na gruncie prawa karnego i sposobów umożliwiających jej osiągnięcie na etapie wymiaru kary, jakimi dysponuje Sąd Najwyższy i sądownictwo powszechne. Jednocześnie zwrócono uwagę na szerokie spektrum czynników wpływających bądź mogących wywrzeć wpływ na wymiar kary, w tym na istotną rolę, jaką odgrywają w tym procesie regulacje prawa materialnego i procesowego oraz osoba sędziego jako podmiotu podejmującego decyzję w tym zakresie. Przeprowadzona analiza obowiązujących w polskim porządku prawnym regulacji pozwoliła na wyodrębnienie bogatego i zróżnicowanego katalogu instrumentów (np. uzasadnienie wyroku, kontrola instancyjna, skarga na wyrok sądu odwoławczego, kasacja, uchwała Sądu Najwyższego), których aplikacja zarówno w ramach działalności Sądu Najwyższego, jak i sądownictwa powszechnego może służyć ujednoczeniu orzecznictwa w zakresie wymiaru kary. To dało podstawę do sformułowania tezy, że

^a Jagiellonian University in Kraków, Poland / Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Polska
agnieszka.pilch@uj.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-0586-2449>

kwestią zasadniczą wydaje się nie konieczność poszukiwania nowych narzędzi, lecz uświadomienie sobie przez organy wymiaru sprawiedliwości możliwości, jakie oferują aktualne regulacje, a w dalszej kolejności umiejętne ich wykorzystanie w praktyce.

Słowa kluczowe: zasada równości; wymiar kary; metody ujednoczania wymiaru kary; Sąd Najwyższy; sądownictwo powszechne

I. WPROWADZENIE

Szeroko zakrojone badania prowadzone w ostatnich latach w szczególności za zachodnią granicą Polski (szeroko na ten temat Kaspar, 2018, 2020; Streng 2019; Weigend, 2016), a odnoszące się do próby znalezienia remedium na widoczne w orzecznictwie sądów powszechnych rozbieżności w zakresie orzekanych kar, stanowiły asumpt do podjęcia analiz dotyczących roli zasady równości na gruncie prawa karnego i sposobów umożliwiających jej osiągnięcie na etapie wymiaru kary. Nie jest to zagadnienie nowe, wręcz przeciwnie, to właśnie konieczność realizacji wymogów wynikających z zasady równości w zakresie stosowania prawa, w tym przede wszystkim wymiaru kary, stanowi dylemat, nad którego rozwiązaniem pochylają się już od kilku dziesięcioleci przedstawiciele nauki i praktycy, usiłując stworzyć narzędzie, które gwarantowałyby jej realizację.

Zatem punktem wyjścia rozważań należy uczynić zagadnienie zasady równości, jej istoty, znaczenia i funkcji, jaką pełni na gruncie prawa karnego w aspekcie wymiaru kary. W dalszej kolejności celem artykułu jest przedstawienie dostępnych na gruncie obowiązujących przepisów metod i instrumentów, których wykorzystanie mogłoby służyć realizacji tej zasady na etapie wymiaru kary. Artykuł podejmuje również próbę odpowiedzi na pytanie, czy niejednorodność w wymiarze kary stanowi wystarczający powód do postawienia tezy, że doszło do naruszenia zasady równości, a w konsekwencji – do orzeczenia kary niesprawiedliwej. Z uwagi na obszerność i wieloaspektowość analizowanego problemu artykuł stanowi zaledwie przyczynek do dyskusji nad tym zagadnieniem.

II. ZASADA RÓWNOŚCI A WYMIAR KARY

W odniesieniu do zasady równości w literaturze wskazuje się, że stanowi ona postulat skierowany nie tylko do ustawodawcy, ale również do organów stosujących prawo, a jej ścisłe powiązanie z zasadą sprawiedliwości świadczy o jej randze (Steinborn, 2004, s. 22; zob. też Dadak, 2013, s. 69). Naruszenie zasady równości jednocześnie podważa zaufanie do prawa i jego aksjologicznej podstawy. Co więcej, przestrzeganie tej zasady jest postrzegane jako jeden z podstawowych warunków sprawiedliwego karania (Wróbel i Zoll, 2013, s. 500).

Należy podkreślić, że zasada równości znajduje swój wyraz zarówno w regulacjach prawa międzynarodowego, jak i w polskim porządku prawnym. I tak, o zasadzie tej traktuje art. 2 ust. 1 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych¹, art. 14 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności² i art. 32 ust. 1 Konstytucji RP³.

Analiza zagadnień dotyczących zasady równości z perspektywy stosowania prawa wymaga również zwrócenia uwagi na dwie istotne funkcje, jakie zasada ta pełni: funkcję limitującą oraz funkcję stabilizującą system prawny. Jak twierdzą Kardas i Kardas (2019), funkcja limitująca zasady równości wyraża się w tym, że zasada ta stanowi „przeciwwagę dla zasady skrajnej indywidualizacji tworzącej ryzyko arbitralności, a także zapobiega dowolnym, nieopartym na określonych w przepisach prawa przesłankach decyzjom organów wymiaru sprawiedliwości” (s. 17), „ograniczając do racjonalnych rozmiarów swobodę decyzyjną sądów” (s. 38). Natomiast przejawem funkcji polegającej na stabilizacji systemu prawnego jest „zakaz odstępowania przez organy stosujące prawo od ukształtowanej już praktyki jego stosowania”, czyli „związanie organów stosujących prawo wcześniejszymi rozstrzygnięciami” (s. 23). Z tak rozumianej zasady równości pozwala się z kolei wyprowadzić zasada jednolitości orzecznictwa, pojmowana jako gwarancja wydawania przez sądy takich samych decyzji w danym typie spraw, w tym jednolitego wyboru konsekwencji prawnych określanych w ramach wydawanych rozstrzygnięć jednostkowych (s. 23).

Ziółkowski (2015), definiując zasadę równości na gruncie art. 32 Konstytucji⁴, akcentuje, że obejmuje ona: „a) nakaz równego traktowania podmiotów podobnych; b) zakaz różnego traktowania podmiotów podobnych; c) przyzwolenie na różnicowanie podmiotów podobnych pod warunkiem relewantności, proporcjonalności i adekwatności aksjologicznej odstępstwa od równego traktowania tych podmiotów” (s. 110; zob. też Dadak, 2013, s. 69; Kardas i Kardas, 2019, s. 19). Natomiast ustalając zakres znaczeniowy zasady równości na gruncie prawa karnego, Kardas i Kardas (2019) wskazują, po pierwsze, że wyraża ona kierunkową dyrektywę optymalizacyjną „nakazującą przeprowadzanie procesu karnoprawnego wartościowania (obejmującego wykładnię i stosowanie prawa) tak, by jego rezultaty odpowiadały w takim stopniu, w jakim jest to możliwe w realiach konkretnego przypadku, zasadzie traktowania w sposób podobny sprawców podobnych czynów popełnionych w podobnych okolicznościach” (s. 16–17), po wtóre, że stanowi szczególną dyrektywę interpretacyjną, „określającą sposób wykładni i stosowania prawa karnego poprzez

¹ Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. 1977, Nr 38, poz. 167.

² Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz. U. 1993, Nr 61, poz. 284.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 (dalej jako: Konstytucja); zob. też Dadak (2013, s. 69).

⁴ Zob. szeroko na temat rozbieżności w orzecznictwie TK odnośnie do zakresu art. 32 Konstytucji: Ziółkowski (2015, s. 95–96).

określenie ostatecznego rezultatu jego aplikacji w relacji do rozstrzygnięć dotyczących innych osób” (s. 17)⁵.

Aczkolwiek regulacje kodeksowe (art. 53 k.k., art. 54 k.k., art. 55 k.k.⁶) nie wymieniają tej zasady pośród zasad wymiaru kary, jakimi winien się kierować sąd orzekający w konkretnej sprawie, niemniej jednak do prawa karnego jest ona transponowana z prawa konstytucyjnego (Kardas i Kardas, 2019, s. 19; zob. też Przywora, 2020, s. 166–181)⁷. Kardas i Kardas (2019), podejmując się próby zakreślenia istoty zasady równości w odniesieniu do wymiaru kary akcentują, że zasada ta stanowi podstawę dążenia, „by sankcje karne orzekane w ramach systemu wymiaru sprawiedliwości były w miarę jednolite i nie odbiegały od dominującej linii orzeczniczej” (s. 28). Łączą to „z zasadą pewności prawa oraz jej znaczeniem dla realizacji przypisywanych prawu funkcji” (s. 28). Jednocześnie zwracają uwagę, że chociaż „zasada równości aplikowana do prawa karnego pełni funkcję limitującą, [...], to zarazem pozostawia odpowiedni margines swobody, umożliwiając racjonalne różnicowanie sprawców znajdujących się w podobnej sytuacji”, a także że wymuszając „racjonalność zróżnicowania konsekwencji wobec sprawców znajdujących się w podobnej sytuacji na podstawie przewidzianych w prawie przesłanek” (s. 38) – jak dodają Wróbel i Zoll (2013, s. 500) – „wyklucza ona różnicowanie dolegliwości karnych z powołaniem się na okoliczności irrelevantne z punktu widzenia celów prawa karnego”. Zatem aby stwierdzić, czy w konkretnej sprawie zasada równości jest przestrzegana, konieczne jest wzięcie pod uwagę całości dolegliwości, jakie wiążą się dla sprawcy ze skazaniem (Dadak, 2013, s. 71).

III. ZASADA JEDNOLITOŚCI ORZECZNICTWA JAKO GWARANCJA REALIZACJI ZASADY RÓWNOŚCI W WYMIARZE KARY?

Analizując poglądy na temat zasady jednolitości orzecznictwa, można spotkać się ze stwierdzeniami odwołującymi się do jej konstytucyjnego uzasadnienia mającego swe źródło w zasadzie demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji; Sanetra, 2013, s. 13). W argumentacjach za tą tezą zasadnie zwraca się uwagę, że chociaż rozbieżności są czymś naturalnym w praktyce stosowania prawa, to, gdy przekroczą pewien poziom, stanowią zagrożenie dla pewności prawa, a tym samym prowadzą do powstania stanu, który może być oceniany jako kolidujący z klauzulą demokratycznego państwa prawa

⁵ Pisze o tym Ziółkowski (2015): „Nakaz równego traktowania ujmowany jest tym samym jako zasada konstrukcji systemu, która odnosi się do stosowania innych norm konstytucyjnych i przyjmuje postać reguły interpretacyjnej. Jej konsekwencją jest ciążyący na organach stosujących prawo (w tym na TK) obowiązek odrzucenia wyniku wykładni, która skutkowałaby naruszeniem równości” (s. 103).

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t. jedn.: Dz. U. 2025, poz. 383 (dalej jako: k.k.).

⁷ Streng (1984): „Nierówność w wymiarze kary narusza konstytucyjną zasadę równości” (s. 19).

(Zbrojewska, 2014). Nadto – jak podkreśla Leszczyński (2015) – „jednolitość orzekania, mimo że nie jest wartością merytoryczną (substancjalną) stosowania prawa i w tym kontekście nie jest warunkiem podejmowania decyzji trafnych, poprawnych, sprawiedliwych czy racjonalnych, jest jednak wartością istotną w kontekście społecznego postrzegania prawidłowego wymiaru sprawiedliwości (i ogólnie – procesów stosowania prawa), rzutującą na ogólne opinie o nim i postawy wobec prawa i jego stosowania” (s. 19). Stanowi ona stopniowalny ideał, „cel, do którego praktyka sądowa zmierza, uwzględniając ograniczone warunki możliwości realizacji (także z powodu właściwości regulacji normatywnych oraz natury luzu decyzyjnego, urzeczywistnianego w ramach zasady niezawisłości sędziowskiej)” (s. 19).

Co więcej, rozważając znaczenie „jednolitości orzecznictwa” w kontekście budowania zaufania obywateli do państwa – zasadnie konfrontuje się je z konstytucyjną zasadą niezawisłości sędziowskiej, ujętą w art. 178 ust. 1 Konstytucji. Wynika z niej, że sędzia w rozstrzyganiu sprawy podlega wyłącznie Konstytucji i ustawom, a zatem na treść wydawanego przez niego rozstrzygnięcia, w tym orzeczenia o rodzaju i wymiarze kary, nie powinny mieć wpływu ani praktyka sądowa sądu równorzędnego lub wyższej instancji, ani statystyka sądowa, ani też podmioty zewnętrzne sprawujące nadzór.

Należy jednak zauważyć, że zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie przestrzega się przed uznawaniem jednolitości orzecznictwa za nadrzędną wartość, której urzeczywistnienie miałyby stanowić cel wymierzania sprawiedliwości. Jakkolwiek oczekiwania społeczne zmierzają w kierunku zagwarantowania przewidywalności orzeczeń sądowych⁸ (jej przejawem miałyby być doprowadzenie do sytuacji, w której w sprawach tych samych lub takich samych zapadają takie same orzeczenia sądowe, a w podobnych sprawach można spodziewać się podobnych rozstrzygnięć), niemniej stawiając pytanie o znaczenie argumentu z jednolitości orzecznictwa dla rozstrzygnięcia konkretnej sprawy, zwraca się uwagę, że nie jest ona celem samym w sobie, lecz stanowi tylko jeden z instrumentów budowania państwa prawnego (Janiszewska, 2018, s. 147). Jednocześnie w doktrynie podnosi się, że chociaż jednolitość orzecznictwa jest jedną z istotnych wartości wymiaru sprawiedliwości, to „na plan pierwszy wysunąć należy przede wszystkim prawidłowość orzeczenia” (Szczucki, 2021, s. 41). Przychylając się do tego poglądu, nie sposób pominąć uchwały Pełnego Składu Sądu Najwyższego z 5 maja 1992 r.⁹ idącej w sukurs wskazany wyżej tezmom. Na kanwie tej uchwały SN zwrócił uwagę, że o ile „jednolitość i poprawność są wartościami samoistnymi i odrębnymi”, to jednolitość stosowania prawa generalnie ustępuje jego poprawności (prawidłowości; Leszczyński, 2015, s. 12).

⁸ Zob. Przybylski-Lewandowski (2005): „Decyzja sądu, aby spełnić postulat pewności w stosowaniu prawa, winna być w oznaczonych okolicznościach nieuchronna, a także przewidywalna co do treści dla uczestników obrotu prawnego” (s. 167); zob. też Syryt, (2015, s. 36).

⁹ Uchwała pełnego składu SN z 5 maja 1992 r., KwPr 5/92, OSNC 1993, nr 1–2, poz. 1, Lex nr 3805.

Przedstawione powyżej stanowiska dają asumpt do postawienia pytania o to, jak pogodzić ze sobą wartości, jakie niesie z jednej strony zasada jednolitości orzecznictwa, a z drugiej – priorytetowy charakter prawidłowości orzeczenia. Podejmując się próby rozstrzygnięcia tej kwestii w literaturze, proponuje się, by uznawać za akceptowalne jedynie niewielkie różnice między rozstrzygnięciami wydawanymi w podobnych sprawach¹⁰ w różnych sądach, tj. takie różnice, które nie przekraczają dopuszczalnego poziomu, przede wszystkim prowadzącego do ewidentnych sprzeczności między tymi rozstrzygnięciami (Szczucki, 2021, s. 39–40). Jednocześnie zasadnie Janiszewska (2018) podkreśla, że: „Odwołanie się do »podobieństwa« jest samo w sobie niedostatecznie skonkretyzowane i nadmiernie ocenne, zwłaszcza że częstokroć nawet niewielkie, wydawałoby się, odmienności stanów faktycznych mogą prowadzić do istotnych różnic w ocenie prawnej. Podobieństwo spraw musiałoby być zatem rozumiane konkretnie jako podobieństwo istotnych elementów stanów faktycznych, z zastrzeżeniem, że nawet w takim przypadku nie można zakładać jakichś liniowych zależności, pozwalających na szacowanie treści rozstrzygnięcia” (s. 149).

IV. METODY UJEDNOLICANIA WYMIARU KARY – REALIZACJI ZASADY RÓWNOŚCI W WYMIARZE KARY

Rozważania zagadnienia wymiaru kary i metod, jakie miałyby zapewnić jednolitość orzecznictwa w tym zakresie, należy rozpocząć od zasygnalizowania, że zasada równości i wyprowadzana z niej waga, jaką przypisuje się jednolitości orzecznictwa, stanowi jedynie jedną z zasad, którymi winien się kierować sąd rozpoznający określoną sprawę i wymierzający sprawcy karę. Obok niej decyzję o wymiarze kary kształtuje konieczność rozważenia konstytucyjnej zasady poszanowania godności człowieka (art. 30 Konstytucji) oraz kodeksowych zasad wymiaru kary, do których należy w szczególności opisana w art. 53 k.k. zasada swobodnego uznania sądu w granicach ustawy co do rodzaju i rozmiaru sankcji karnej, a także zasada indywidualizacji oraz osobistego charakteru sankcji karnej, o której traktuje art. 55 k.k. Ponieważ sformułowane przez ustawodawcę zasady mają charakter jednoznacznych reguł określających nieprzekraczalne granice sądowego wymiaru kary (Wróbel i Zoll, 2013, s. 496), to nie można od nich abstrahować, dokonując oceny, czy konkretna metoda ujednoczenia orzecznictwa pozwala się aplikować i nie stoi w opozycji do wydania sprawiedliwego rozstrzygnięcia.

¹⁰ W odniesieniu do kwestii podobieństwa jako miernika jednolitości orzecznictwa w zakresie wymiaru kary w doktrynie zwraca się uwagę, że wymiar kary generalnie jest podporządkowany zasadzie indywidualizacji i trudno w związku z tym porównywać kary wymierzone kilku oskarżonym (Steinborn, 2004, s. 28).

1. Działalność Sądu Najwyższego

Badanie kwestii wpływu działalności Sądu Najwyższego na praktykę orzeczniczą sądów powszechnych w zakresie wymiaru kary należy rozpocząć od wskazania regulacji zawartych w Konstytucji oraz w ustawie z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym¹¹.

Jak wynika wprost z art. 183 Konstytucji, Sąd Najwyższy sprawuje nadzór w zakresie orzekania nad działalnością sądów powszechnych. Jako że celem tego nadzoru jest zapewnienie prawidłowości oraz jednolitości wykładni prawa i praktyki sądowej¹², nabiera on obiektywnego charakteru (Masternak-Kubiak, 2014). Z kolei zgodnie z brzmieniem art. 1 pkt 1a ustawy o SN, zadaniem Sądu Najwyższego jest zapewnienie zgodności z prawem i jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i sądów wojskowych¹³, a ma być ono realizowane przez rozpoznawanie środków odwoławczych (Matras, 2024) oraz podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne (Janiszewska, 2018; Sanetra, 2013; Zbrojewska, 2014). Natomiast w ramach regulacji zawartej w art. 1 pkt 1b ustawy o SN przewiduje się kompetencję SN do sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez kontrolę nadzwyczajną prawomocnych orzeczeń sądowych w celu zapewnienia ich zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej przez rozpoznawanie skarg nadzwyczajnych. Badając zagadnienie roli SN z perspektywy zapewnienia jednolitości orzecznictwa, nie można również pominąć unormowań mających na celu zapewnienie jednolitości rozstrzygnięć zapadających przed SN. Narzędziami takimi są regulacje nadające uchwałom SN moc zasad prawnych (art. 87 ustawy o SN) i specjalna procedura odstąpienia od zasady prawnej (art. 88 ustawy o SN).

1.1. Kasacja

Rozważania odnośnie do wpływu działalności Sądu Najwyższego na zapewnienie jednolitości orzecznictwa w sprawach karnych należy rozpocząć od ustalenia, czy zarzut naruszenia zasady równości przez wymierzenie sprawcy określonej kary może podlegać rozpoznaniu przez Sąd Najwyższy w drodze kasacji, a w konsekwencji, czy on za pośrednictwem wydawanych w tym trybie rozstrzygnięć może mieć wpływ na realizację zasady równości w zakresie wymiaru kary.

¹¹ Ustawa z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, t.jedn.: Dz. U. 2024, poz. 622 (dalej jako: ustawa o SN).

¹² Pisze o tym Gudowski (2015): „Nie może być zatem wątpliwości, że jednolitość orzecznictwa – obok kontroli legalności – stanowi podstawowe zadanie Sądu Najwyższego, a kluczowym narzędziem umożliwiającym realizację tego zadania jest rozpoznawanie kasacji (skarg kasacyjnych)” (s. 25). Zob. też Koziulewicz (2014, s. 78–79); Sanetra (2007, 2008).

¹³ Jedynie na marginesie należy zasygnalizować, że związanie sądu orzekającego oceną prawną co do dalszego postępowania, jak również uchwałami w danej sprawie, stanowi wyjątek od zasady niezawisłości sędziowskiej będącej fundamentalnym wymogiem niezbędnym dla zapewnienia sprawiedliwości orzekania.

Wobec art. 523 § 1 k.p.k.¹⁴ – w myśl którego kasacja nie może być wniesiona wyłącznie z powodu niewspółmierności kary – rodzi się pytanie, czy wykluczone jest zaskarżenie prawomocnego rozstrzygnięcia sądu w trybie art. 523 § 1 k.p.k. w przypadku podniesienia zarzutu niewspółmierności kary, mającego swe źródło w wymierzeniu oskarżonemu przez sąd kary znacznie różniącej się od rozstrzygnięć wydawanych w podobnych sprawach w innych sądach (Świecki, 2016, s. 542–544; Zabłocki, 1996).

Podjmując się rozstrzygnięcia tej kwestii trzeba przede wszystkim zasygnalizować, że w kasacji wolno twierdzić, iż kara jest niewspółmierna, jeśli zarzuca się rażącą obrazę prawa materialnego lub procesowego, która mogła mieć wpływ na treść rozstrzygnięcia o karze¹⁵. Pojawia się jednak pytanie, czy opisana wyżej reguła znajduje również zastosowanie w przypadku naruszenia (rażącej obrazę) zasady równości mającej swe źródło w Konstytucji.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że – zgodnie z utrwalonym w doktrynie i orzecznictwie poglądem – zarzut obrazy prawa materialnego nie może dotyczyć dyrektyw sądowego wymiaru kary wskazanych w art. 53 § 1 k.k. oraz okoliczności uwzględnianych przy wymiarze kary lub środków karnych wymienionych w art. 53 § 2 k.k. w zw. z art. 56 k.k., ponieważ przepisy te nie zobowiązują sądu do określonego zachowania, a zatem nie mają charakteru norm stanowczych, lecz pozostawiają sądowi swobodę orzekania w zakresie zastosowanego stopnia represji karnej (Świecki, 2024c, s. 556)¹⁶. Dopiero wtedy, gdy sąd w ogóle przy wymiarze kary pominął dyrektywy jej wymiaru albo zastosował dyrektywę, która nie jest w tym przepisie wskazana, można postawić zarzut obrazy prawa materialnego (Świecki, 2024a, s. 183)¹⁷.

A zatem wydaje się, że dopuszczalne byłoby zaskarżenie w drodze kasacji orzeczenia w zakresie wymierzonej sprawcy kary naruszającej określone w Konstytucji (art. 32 ust. 1) prawo do równego traktowania przez władze publiczne tylko w przypadku uznania, że sytuacja, w której dochodzi do naruszenia zasady równości poprzez orzeczenie sankcji karnej drastycznie odmiennej od kar orzekanych w podobnych sprawach, może być objęta zarzutem obrazy prawa materialnego. Dopuszczalność wniesienia kasacji obarczona byłaby jednocześnie koniecznością udowodnienia, że naruszenie zasady równości mogło mieć istotny wpływ na treść orzeczenia.

Wyjątek od zawartego w art. 523 § 1 k.p.k. zakazu wniesienia kasacji wyłącznie z powodu niewspółmierności kary stanowi uprawnienie, o którym mowa w art. 523 § 1a k.p.k. Zgodnie z tym przepisem opisanego wyżej ogra-

¹⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t. jedn.: Dz. U. 2026, poz. 490 (dalej jako: k.p.k.).

¹⁵ Wyrok SN z 3 listopada 1999 r., IV KKN 206/99, OSNKW 2000, nr 1–2, poz. 15, Lex nr 38878; zob. Świecki (2016, s. 542–544).

¹⁶ Zob. wyrok SN z 1 kwietnia 2009 r., III KK 314/08, Lex nr 503254; postanowienie SN z 7 października 2011 r., III KK 36/11, Lex nr 1044030; postanowienie SN z 18 stycznia 2007 r., II KK 390/06, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 194, Lex nr 459527; postanowienie SN z 14 lipca 2016 r., III KK 256/16, Lex nr 2142462.

¹⁷ Zob. postanowienia SN: z 5 czerwca 2009 r., V KZ 36/09, Lex nr 551080; z 6 marca 2008 r., III KK 345/07, OSNKW 2008, nr 6, poz. 49; z 24 kwietnia 2007 r., II KK 50/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 903.

niczenia nie stosuje się do kasacji wniesionej przez Prokuratora Generalnego w sprawach o zbrodnie¹⁸. W analizowanym przypadku przepis ten pozwalałby się zastosować, gdyby przyjąć, że przesłanka niewspółmierności kary, o której mowa w art. 523 §1a k.p.k., obejmuje również takie sytuacje, gdy kara jest uznana za niewspółmierną z tego względu, że w podobnych sprawach, przy uwzględnieniu w sposób właściwy zarówno okoliczności popełnienia przestępstwa, jak i osobowości sprawcy, orzeczona została znacząco inna kara. Innymi słowy, aplikacja art. 523 § 1a k.p.k. byłaby możliwa, jeśli w konkretnym przypadku można by stwierdzić, że występuje wyraźna różnica między karą wymierzoną a karą, która powinna zostać wymierzona w wyniku prawidłowego zastosowania zasad i dyrektyw wymiaru kary (w tym mającej charakter konstytucyjny zasady równości) oraz zasad ukształtowanych przez orzecznictwo. Uzasadnienie tej tezy stanowiłby fakt, że w podobnych przypadkach zostało wydane diametralnie inne orzeczenie.

Podsumowując, przeprowadzone wyżej rozważania wydają się prowadzić do wniosku, że Sąd Najwyższy, wydając judykaty w trybie art. 523 § 1a k.p.k., może pełnić rolę organu wyznaczającego linię orzeczniczą odnoszącą się do wymierzonej sprawcy kary również w aspekcie zasady równości. Co więcej, dzięki możliwości rozważania przez SN w tym trybie zarzutu „niewspółmierności kary” powstaje *sui generis* baza orzeczeń, w których najwyższa instancja sądowa wskazuje sposób interpretacji okoliczności mających istotne znaczenie dla wymiaru kary, w tym zasady równości. Stanowią one mogą ważką wskazówkę dla sądów powszechnych przy podejmowaniu decyzji o wyborze adekwatnej kary wobec sprawcy przestępstwa. Nie bez znaczenia z perspektywy praktyki stosowania prawa jest bowiem okoliczność, że do judykatów wydanych przez SN zapewniony jest powszechny dostęp organów wymiaru sprawiedliwości (sądów).

1.2. Skarga na wyrok sądu odwoławczego

Uprawnienie do rozpoznawania przez Sąd Najwyższy kwestii dotyczących wymierzonej skazanemu kary, w tym zarzutu naruszenia zasady równości, wydaje się nie budzić wątpliwości w przypadku wnoszenia środka zaskarżenia w postaci skargi na wyrok sądu odwoławczego uchylający wyrok sądu I instancji i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania (art. 539a–539f k.p.k.). Stosownie do art. 539a k.p.k. skarga ta może zostać wniesiona z dwóch powodów: (1) naruszenia art. 437 k.p.k.; (2) zaistnienia uchybień określonych w art. 439 § 1 k.p.k. (Świecki, 2024b, s. 645).

Wskazane przez ustawodawcę podstawy do wniesienia skargi wydają się zatem *a priori* nie wykluczać, że prowadzona w tym trybie przez SN kontrola zasadności orzeczenia wydanego przez sąd odwoławczy może dotyczyć kwestii

¹⁸ Wyroki SN: z 8 listopada 2016 r., V KK 274/16, Lex nr 2147291; z 30 listopada 2016 r., IV KK 225/16, Lex nr 2169500; postanowienie SN z 5 lipca 2017 r., III KK 273/17, OSNKW 2017, nr 12, poz. 70. Odnośnie do pojęcia rażącej niewspółmierności zob. wyrok SN z 12 października 2023 r., II KK 344/22, Lex nr 3614528; postanowienie SN z 11 kwietnia 2019 r., III KK 28/18, Lex nr 2648721; postanowienie SN z 30 marca 2017 r., III KK 395/16, OSNKW 2017, nr 6, poz. 36.

związanych z wymierzoną karą, w tym wydania przez sąd rozstrzygnięcia naruszającego zasadę równości. Zatem wydawane przez SN w ramach tej instytucji rozstrzygnięcia stanowią mogą kolejny instrument służący do ujednolicenia orzecznictwa w zakresie wymiaru kary w kontekście naruszenia zasady równości przez organ wydający orzeczenie.

1.3. Skarga nadzwyczajna

Trzeba również poddać pod rozwagę, czy, a jeśli tak, to pod jakimi warunkami, byłoby możliwe wniesienie i rozpoznanie skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych (szeroko na ten temat Dziga, 2019), mającej na celu uchylenie bądź zmianę prawomocnego orzeczenia z uwagi na rozbieżności w dolegliwości zastosowanych przez sąd sankcji w porównaniu z rozstrzygnięciami wydawanymi w podobnych sprawach w innych sądach.

Zgodnie z art. 89 ustawy o SN skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie, jeżeli jest to konieczne do zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia (szeroko na temat skargi nadzwyczajnej Szczucki, 2021, s. 455–496). Aby skarga ta mogła być skutecznie wniesiona, musi nadto zostać spełniona co najmniej jedna z następujących przesłanek: (1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub (2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub (3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. Mając na uwadze fakt, że skarga nadzwyczajna może być wniesiona wyłącznie wtedy, gdy nie istnieje możliwość uchylenia lub zmiany orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia, wskazuje się w literaturze, że tym samym „obszarem skargi nadzwyczajnej, w którym nie konkuruje ona z kasacją, jest jedynie rażące naruszenie prawa w postaci niewspółmierności kary, jednak wyłącznie w sprawach o występki” (Dziga, 2019, s. 153). Zaaprobowanie tej tezy w kontekście prowadzonych powyżej rozważań wydaje się możliwe. Naruszając zasadę równości, jednocześnie bowiem podważa się zaufanie do prawa i jego aksjologicznej podstawy (Wróbel i Zoll, 2013, s. 500), a zatem jej realizacja jest konieczna do zapewnienia zgodności wydanego rozstrzygnięcia z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Na wyprowadzenie takich wniosków pozwalałaby także wykładnia art. 523 § 1 k.p.k. – zastrzegającego, że o ile kasacja może być wniesiona z powodu rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć wpływ na treść orzeczenia, o tyle jednak powodem tym nie może być wyłącznie niewspółmierność kary – oraz art. 523 § 1a k.p.k. kreującego w sprawach o zbrodnie uprawnienie po stronie Prokuratora Generalnego do wniesienia kasacji wyłącznie z powodu niewspółmierności kary. Niemniej perspektywa prowadzonej analizy, jaką wyznacza

zasada równości, wymaga dokonania pewnego zastrzeżenia. A mianowicie – potencjalna aplikacja art. 89 ustawy o SN byłaby możliwa w przypadku przyjęcia, że naruszenie zasady równości przez sąd wymierzający sprawcy karę nie daje podstaw do postawienia zarzutu obrazy prawa materialnego (o którym mowa w art. 523 § 1 k.p.k.), lecz stwierdzenie tego uchybienia (naruszenia zasady równości) kreuje uprawnienie wyłącznie do postawienia zarzutu wymierzenia sprawcy kary rażąco niewspółmiernej.

1.4. Uchwały – zagadnienia prawne – zasady prawne

Kolejne skuteczne i dostępne narzędzie ujednolicania praktyki sądowej w zakresie odnoszącym się do realizacji zasady równości w wymiarze kary stanowią mogą uchwały Sądu Najwyższego (Grochowski, 2015, s. 92–93; Leszczyński, 2015, s. 15). Podstawy prawne przyznające SN kompetencje do podejmowania w tej formie decyzji mających na celu ujednolicenie orzecznictwa przewidziano nie tylko w ustawie o SN, lecz także w Kodeksie postępowania karnego.

Zgodnie z art. 441 k.p.k., jeżeli przy rozpoznawaniu środka odwoławczego wyłoni się zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy, sąd odwoławczy może odroczyć rozpoznanie sprawy i przekazać zagadnienie do rozstrzygnięcia SN. Rozstrzygnięcia wydawane przez SN na podstawie art. 441 k.p.k. mają postać uchwały i są wiążące.

Natomiast ustawa o SN dopuszcza następujące sytuacje. Po pierwsze, gdy SN, rozpoznając kasację lub inny środek odwoławczy, powźmie poważne wątpliwości co do wykładni przepisów prawa będących podstawą wydanego rozstrzygnięcia, to może odroczyć rozpoznanie sprawy i przedstawić zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia składowi 7 sędziów tego sądu. Wówczas zagadnienie prawne jest rozstrzygane na gruncie spraw indywidualnych (art. 82 ustawy o SN). Z kolei gdy w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego ujawnią się rozbieżności w wykładni przepisów prawa będących podstawą ich orzekania, w celu zapewnienia jednolitości orzecznictwa Pierwszy Prezes SN lub Prezes SN może przedstawić wniosek o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego SN w składzie 7 sędziów lub innym odpowiednim składzie (art. 83 ustawy o SN). Wtedy SN posiada kompetencję do wydawania uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne mające charakter abstrakcyjny, co oznacza, że ich moc wiążąca nie jest ograniczona zmianą okoliczności faktycznych, lecz prawnych (Markiewicz, 2021, s. 1777–1780). Co więcej, w przypadku, gdy skład 7 sędziów SN uzna, że znaczenie dla praktyki sądowej lub powaga występujących wątpliwości to uzasadniają, może zagadnienie prawne lub wniosek o podjęcie uchwały przedstawić składowi całej izby, natomiast izba – składowi dwóch lub większej liczby połączonych izb albo pełnemu składowi SN (art. 86 § 2 ustawy o SN). Uchwały pełnego składu SN, składu połączonych izb oraz składu całej izby z chwilą ich podjęcia uzyskują moc zasad prawnych. Także skład 7 sędziów może postanowić o nadaniu uchwale mocy zasady prawnej (art. 87 § 1 ustawy o SN).

2. Działalność sądownictwa powszechnego

2.1. Rola uzasadnienia i argumentu *per rationem decidendi*

Wśród instrumentów mogących służyć realizacji zasady równości w odniesieniu do wymierzanej sprawcy kary, a co za tym idzie, eliminowaniu w tym zakresie rozbieżności orzecznictwa, nie można również pominąć ważkiej funkcji, jaką pełni uzasadnienie wyroku w części dotyczącej wymiaru kary, oraz istotnej roli, jaką odgrywa argumentacja zawarta w uzasadnieniach rozstrzygnięć, polegająca na odwołaniu się do zapadłych wcześniej orzeczeń (Janiśewska, 2018, s. 135–155; Leszczyński, 2015, s. 20).

W tym kontekście niewątpliwie zasadnie w doktrynie wskazuje Leszczyński (2015), że „sama praktyka jest zdolna do autonomicznego ukształtowania takiej swojej jednolitości, która z jednej strony uwzględniałaby jej dyskrejonalność, a z drugiej – wzmacniałaby funkcjonalność całego porządku prawnego” (s. 19), natomiast „odwoływanie się do innych decyzji stosowania prawa, stanowiących dla podejmowanej decyzji [...] precedens [...] jest właśnie przejawem najbardziej autonomicznego i najbardziej argumentacyjnego sposobu ujednolicania praktyki decyzyjnej” (s. 16). Słusznie też Leszczyński dodaje, że „[m]etoda ujednolicania *per rationem decidendi*, realizowana w porządku prawa stanowionego mimo braku w nim praktyki precedensowej *sensu stricto*, jest wyrazem dojrzałości praktyki, która samodzielnie i autonomicznie (bez ingerencji politycznej), kierując się nie obowiązkiem odwołania się do precedensu, lecz potrzebą orzeczniczą, decyduje się na korzystanie z innych wcześniejszych orzeczeń. Ujednolicanie takie, które ma mocne uzasadnienie funkcjonalne, stanowić powinno istotne uzupełnienie innych, [...] nieograniczających zasady niezawisłości sędziowskiej, sposobów osiągania jednolitości orzecznictwa sądowego, jako doniosłej wartości stosowania prawa” (s. 20).

Aby jednak cel, który stawia się uzasadnieniu wyroku w zakresie rozstrzygnięcia dotyczącego wymierzanej sprawcy kary mógł zostać osiągnięty, konieczne jest przedstawienie przez organ orzekający w sprawie zajętego stanowiska w sposób pozwalający na zapoznanie się z nim przez innych sędziów (Rzucidło-Grochowska, 2015, s. 62). Wówczas tezy znajdujące się w uzasadnieniach orzeczeń mogą służyć zapewnieniu jednolitości w zakresie wymiaru kary. Istotne znaczenie ma tu nie tylko rzetelna argumentacja, lecz także odniesienie się w jej ramach do judykatów SN (Branicka, 2023, s. 85–88). W tym kontekście niebagatelną rolę odgrywa uzasadnienie uchwał SN, zarówno tych, w ramach których rozstrzygane są kwestie związane z konkretnymi sprawami, jak i tych, które rozstrzygają zagadnienia prawne *in abstracto* (Rzucidło-Grochowska, 2015, s. 63–65). Warto przy tym podkreślić, że wpływ tez zawartych w uchwałach Sądu Najwyższego na zapewnienie jednolitości orzecznictwa w odniesieniu do wymierzanych kar może odbywać się niejako na dwóch poziomach. Po pierwsze, przez zaaplikowanie przez sąd do własnego rozstrzygnięcia sentencji orzeczenia SN, a w konsekwencji – wydanie decyzji zgodnej z wyrażonym w orzeczeniu stanowiskiem. Po wtóre, przez umieszczenie w uzasadnieniu wydawanego rozstrzygnięcia fragmentów motywów zawartych w orzeczeniu Sądu Najwyższego (Rzucidło-Grochowska, 2015, s. 63–66).

To zaś prowadzi do wniosku, że narzędzie opisywane pojęciem argumentu *per rationem decidendi* znajdzie zastosowanie jedynie wtedy, gdy szczegółowe uzasadnianie przez sąd rozstrzygnięcia co do wymiaru kary stanie się powszechną praktyką organów wymiaru sprawiedliwości i jako takie będzie równie istotnym obowiązkiem sądu jak przedstawienie racji przesadzających o przypisaniu sprawy odpowiedzialności. Konieczność wykazania zasadności orzeczenia konkretnej sankcji przez odwołanie się do wcześniejszych orzeczeń może również mieć niebagatelne znaczenie z perspektywy budowania zaufania do wymiaru sprawiedliwości.

2.2. Obowiązek analizy orzecznictwa przez prezesów sądów i przewodniczących wydziałów

Narzędzie mające służyć zapewnieniu odpowiedniego poziomu jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych przewiduje się także w art. 22 § 1 pkt 2 ustawy z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁹. Zgodnie z tym przepisem prezes sądu dokonuje analizy orzecznictwa w kierowanym przez siebie sądzie pod względem poziomu jego jednolitości oraz informuje sędziów i asesorów sądowych o wynikach tej analizy, a w razie stwierdzenia istotnych rozbieżności w orzecznictwie informuje o nich Pierwszego Prezesa SN (szerzej Strus, 2013, s. 83). Regulację tę uzupełniają unormowania zawarte w Regulaminie urzędowania sądów powszechnych²⁰. Zatem stosownie do brzmienia § 30 ust. 4 Regulaminu po uzyskaniu informacji o orzeczeniu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka lub innego organu międzynarodowego stwierdzającego naruszenie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności lub innej umowy międzynarodowej bądź o wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Luksemburgu wydanym w sprawie rozpatrywanej na podstawie pytania prejudycjalnego sądu polskiego – prezes sądu zapoznaje się z tym orzeczeniem i zarządza, aby zapoznali się z nim orzecznicy, którzy orzekali w sprawie, w której doszło do naruszenia, a w razie gdy orzeczenie dotyczy zagadnienia prawnego, w którym orzecznictwo było niejednolite – wszyscy sędziowie, asesorzy sądowi i referendarze sądowi odpowiedniego pionu. Z kolei § 80 ust. 1 pkt 4 i 5 Regulaminu przewiduje, że przewodniczący wydziału kieruje całokształtem pracy w wydziale w zakresie spraw sądowych, w tym organizuje narady orzeczników w wydziale mające na celu przedstawienie zagadnień prawnych budzących wątpliwości oraz zagadnień, w których orzecznictwo wydziału jest niejednolite, a także informuje o bieżącym orzecznictwie SN (§ 80 ust. 1 pkt 4 Regulaminu). Do obowiązków przewodniczącego wydziału należy również przedstawianie prezesowi sądu wniosków co do potrzeby analizy orzecznictwa i ewentualnego wystąpienia do SN z informacją, o której mowa w art. 22 § 1 pkt 2 p.u.s.p. (§ 80 ust. 1 pkt 5 Regulaminu).

¹⁹ Ustawa z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.jedn.: Dz. U. 2024, poz. 334 (dalej jako: p.u.s.p.).

²⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych, t.jedn.: Dz. U. 2024, poz. 867 (dalej jako: Regulamin).

Z perspektywy zapewnienia jednolitości orzecznictwa w zakresie odnoszącym się do orzekanych przez sądy środków reakcji karnej istotne znaczenie ma także uregulowanie zawarte w § 81 Regulaminu. W myśl tego przepisu przewodniczący wydziału, w którym wydano orzeczenie w I instancji, po zwrocie przez sąd odwoławczy akt sprawy zapoznaje się z orzeczeniem sądu odwoławczego i zarządza, aby zapoznali się z nim sędziowie, którzy wydali zaskarżone orzeczenie, a w przypadku gdy orzeczenie dotyczy zagadnienia prawnego, w którym orzecznictwo było niejednolite – wszyscy sędziowie wydziału.

W kontekście powyższego uprawnione wydaje się postawienie tezy, że treść powołanych wyżej regulacji bezpośrednio dotyczących urzędowania sądów powszechnych daje impuls do podjęcia przez prezesów sądów i przewodniczących wydziałów działań ukierunkowanych na zapewnienie jednolitości orzecznictwa nie tylko odnośnie do rozstrzygnięcia w przedmiocie ponoszenia odpowiedzialności przez oskarżonego, ale również co do wymierzonych kar i orzeczonych środków.

Należy jednak zasygnalizować, że chociaż wymienione unormowania sugerują podejmowanie dyskusji i wymianę stanowisk w opisanych wyżej zakresach, to należy je podejmować z dużą ostrożnością. Nie mogą bowiem prowadzić do sytuacji, w których zostają naruszone gwarancje niezawisłości sędziowskiej odnośnie do kierunku podejmowanych w konkretnej sprawie rozstrzygnięć oraz rodzaju i wymiaru orzekanych kar i środków karnych.

2.3. Kontrola instancyjna

Wśród metod mających służyć zapewnieniu jednolitości orzecznictwa sądowego w zakresie wymiaru kary należy również wskazać na „narzędzie”, jakim jest sprawowana przez sądy odwoławcze kontrola instancyjna. Uregulowania zawarte w Kodeksie postępowania karnego umożliwiają dokonywanie przez sąd odwoławczy kontroli odnoszącej się do wymierzonej oskarżonemu kary nie tylko w sytuacji, gdy w ocenie skarżącego orzeczenie sądu I instancji cechuje się rażąco niewspółmiernością kary, środka karnego, nawiązki lub niesłusznie doszło do zastosowania albo niezastosowania środka zabezpieczającego, przepadku lub innego środka (art. 438 pkt 4 k.p.k.). Nadto, stosownie do art. 440 k.p.k., jeżeli utrzymanie orzeczenia w mocy byłoby rażąco niesprawiedliwe, podlega ono, niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów, zmianie na korzyść oskarżonego albo w sytuacji określonej w art. 437 § 2 zd. drugie k.p.k. – uchyleniu.

Sposób sformułowania tych przepisów (tj. art. 438 pkt 4 k.p.k. i art. 440 k.p.k.) pozwala na postawienie tezy, że ich stosowanie jest uzasadnione również w tych przypadkach, gdy wymierzona sprawcy kara w sposób jaskrawy odbiega od rozstrzygnięć wydawanych w podobnych sprawach, a zatem gdy istnieje uzasadnione przypuszczenie, że wydane orzeczenie narusza zasadę równości.

Nie można jednak pominąć zagrożeń wynikających z wykształcenia się obowiązującej w danym sądzie odwoławczym „linii orzeczniczej”, specyficznej dla danego regionu (okręgu, apelacji). Chociaż sprzyja ona wydawaniu orze-

czeń podobnych, niemniej jednocześnie stwarza ryzyko podejmowania rozstrzygnięć nierealizujących podstawowej wartości, jaką jest sprawiedliwość rozstrzygnięcia.

2.4. Jawność rozpoznawania sprawy przez sąd

Zasadnie wskazuje się w orzecznictwie, że w sposób pośredni jednolitości orzecznictwa, również w zakresie wymierzanej kary, sprzyja jedna z priorytetowych cech postępowania sądowego, czyli zasada jawności rozpoznawania sprawy przez sąd (art. 355 k.p.k.; Sanetra, 2013, s. 10). Co więcej, twierdzi się wręcz, że jawność rozprawy, jako jedna z cech „pewnego prawa”, stanowi warunek sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy i wydania rozstrzygnięcia (Kwarciana, 2017, s. 64).

Zasada ta ma dwa wymiary: wewnętrzny – co do stron postępowania oraz zewnętrzny – co do całego społeczeństwa (Kwarciana, 2017, s. 68). Wyraża się w szczególności w zagwarantowaniu udziału w rozprawie nie tylko stronom procesu, ale również osobom postronnym (publiczności), umożliwiając im tym samym śledzenie toku postępowania, a przez to kontrolę nad jego przebiegiem i zapadającymi decyzjami, m.in. przez wysłuchanie końcowego rozstrzygnięcia i uzasadnienia odnoszącego się do wymierzanej oskarżonemu kary.

Należy jednak zwrócić uwagę na potencjalne niebezpieczeństwo, jakie wiąże się z obecnością publiczności w trakcie postępowania. Nie ulega wątpliwości, że sam udział w rozprawie publiczności i przedstawicieli mediów stanowi czynnik mobilizujący organy prowadzące postępowanie do wykonywania obowiązków w sposób rzetelny oraz do dokonywania wnikliwej analizy materiału dowodowego poprzedzającej wydanie konkretnego rozstrzygnięcia. Dodatkowo może powstrzymywać przed podejmowaniem przez sąd decyzji drastycznie odbiegających od rozstrzygnięć wydawanych w podobnych sprawach. Niemniej jednocześnie zwiększa ryzyko wydawania rozstrzygnięć populistycznych, mających jedynie zadośćuczynić społecznym oczekiwaniom.

V. IUDEX SUSPECTUS?

Badając zagadnienie równości w wymiarze kary, warto zwrócić uwagę na istniejące ryzyko nieadekwatnego wnioskowania o naruszeniu tej zasady z ujawniających się różnic w zakresie kar orzekanych w podobnych sprawach. Nawet znaczne dysproporcje w wymiarze kar mogą jedynie pozornie wskazywać na nierówność w tym zakresie. Wiąże się to z bogactwem i różnorodnością czynników wpływających bądź mogących wywrzeć wpływ na wymiar kary (Streng, 1984). Wśród nich występują bowiem zarówno czynniki oddziałujące na wymiar kary w sposób oczywisty (należą do nich te, które determinowane są regulacjami prawnymi określającymi zagrożenie ustawowe oraz zasady i dyrektywy skierowane do organu stosującego prawo), jak i takie, których działania dotychczas nie udało się ujawnić bądź kategorycznie stwierdzić,

a które to stanowią naturalną konsekwencję faktu wydawania rozstrzygnięcia przez człowieka – sędziego.

Prowadzone od kilku dziesięcioleci badania wskazują na istotną rolę, jaką odgrywa osoba sędziego w procesie wymiaru kary (Streng, 1984). Po pierwsze, akcentuje się ważne znaczenie kształcenia sędziego w kierunku, który z jednej strony umożliwi nabycie przez niego umiejętności właściwego wykorzystania przynależnej mu dyskrejonalności w zakresie wymiaru kary, z drugiej – wykształci kompetencje pozwalające na zdystansowanie się w trakcie podejmowania decyzji o rodzaju i wymiarze kary od czynników pozamerytorycznych, gwarantując tym samym sprawiedliwe rozstrzygnięcie sprawy (Gudowski, 2015, s. 28; Streng, 1984, s. 160–166). Po drugie, zwraca się uwagę na intuicję sędziego jako jedną z determinant rozstrzygnięć o odpowiedzialności karnej oskarżonego i jej konsekwencjach (szeroko na ten temat Pietrzykowski, 2012). Wreszcie zauważa się, że treść decyzji sędziego w procesie jest wypadkową nie tylko jego wykształcenia (tj. posiadania wiedzy dotyczącej rozstrzyganego zagadnienia i mechanizmów podejmowania decyzji oraz zdobytego doświadczenia zawodowego), lecz także cech osobowościowych gwarantujących właściwe wykonywanie nałożonych obowiązków (Kaczmarek, 2017, s. 263; Streng, 1984). Odrębnym zagadnieniem pozostaje opracowanie rzetelnego narzędzia, które pozwoliłoby na dokonanie właściwej (uwzględniającej powyższe determinanty) selekcji spośród osób ubiegających się o stanowisko sędziego.

Patrząc całościowo na kwestię należytego spełniania przez sędziego roli narzędzia mającego stanowić gwarancję realizacji zasady równości w odniesieniu do wymierzanych kar należy zauważyć, że oprócz prawidłowo przeprowadzonej rekrutacji i odpowiednio ukierunkowanego szkolenia kadr wymiaru sprawiedliwości nie bez znaczenia pozostaje również sposób, w jaki została ukształtowana struktura organizacyjna sądownictwa.

VI. ŹRÓDŁA „NIERÓWNOŚCI” W ZAKRESIE WYMIARU KARY

Poszukując odpowiedzi na pytanie, czy jednolitość orzecznictwa w zakresie wymiaru kary stanowi naczelną wartość, o której urzeczywistnienie należy zabiegać w procesie stosowania prawa, trzeba wziąć pod uwagę również potencjalne źródła, z których może ona wynikać.

Niejednokrotnie różnice w wymiarze kary stanowią następstwo zastosowania przez sąd orzekający w sprawie zasady indywidualizacji odpowiedzialności karnej. Wówczas wrażenie naruszenia zasady równości jest jedynie pozorne. Przeprowadzenie szczegółowej i kompleksowej analizy porównywanych ze sobą spraw bowiem prowadzi będzie do konkluzji, że empirycznie obserwowalne różnice w poziomie kary stanowią wyłącznie wynik zastosowania przez sędziego ustawowych zasad i dyrektyw wymiaru kary (art. 53 k.k., art. 54 k.k., art. 55 k.k., art. 58), a zatem pozwalają się obiektywnie uzasadnić.

Kolejną kwestią jest wpływ na rodzaj i wysokość sankcji karnych regulacji proceduralnych, w tym dokonywanie przez sąd II instancji kontroli w zakresie

odnoszącym się do wymiaru kary (art. 438 pkt 4 k.p.k. – rażącej niewspółmierności kary, środka karnego, nawiązki) i sprawiedliwości orzeczenia (art. 440 k.p.k. – rażąca niesprawiedliwość orzeczenia). Trafnie przy tym zauważają przedstawiciele niemieckiej doktryny, że dające się zaobserwować regionalne różnice w zakresie wymiaru kary niejednokrotnie można wyjaśnić istnieniem niezależnej „lokalnej kultury orzeczniczej” (*lokaler Justizkulturen*). Charakteryzuje się ona wspólnymi przekonaniami na temat „poprawności” niektórych wyroków, a przez to zapewnia stosunkowo jednorodną praktykę orzekania „lokalnie”. Dopiero przy porównaniu z praktykami wydawania wyroków w innych miejscach „lokalna praktyka” wskazywać może na nierówne traktowanie (Meier, 2015, s. 257).

Wreszcie wniosek o nierówności może stanowić efekt nadinterpretacji wyników dokonanych badań orzecznictwa w zakresie wymiaru kary. Taka nadinterpretacja może wynikać bądź z powierzchowności ich przeprowadzenia (w tym nieuwzględnienia wszystkich czynników determinujących wymiar kary), bądź ich niemiarodajności (np. z uwagi na niewielką liczbę przebadanych spraw), bądź też stosowanych uproszczeń we wnioskowaniu.

Przedstawione zaledwie sygnalizacyjnie argumenty pozwalają skonkludować, że „różnice w rozstrzyganiu spraw danego typu nie świadczą jeszcze o niejednolitości orzecznictwa sądowego, jeżeli nie wynikają one z przekroczenia uznanych granic sędziowskiej władzy interpretacyjnej, władzy proceduralnej, władzy subsumcyjnej i władzy decyzyjnej” (Sanetra, 2013, s. 16).

VII. WNIOSKI

Przestrzeganie zasady równości jest bez wątpienia jednym z podstawowych warunków sprawiedliwego karania. Zaprezentowane na łamach niniejszego artykułu metody mające na celu zapewnienie realizacji zasady równości w zakresie wymiaru kary stanowią bogaty i zróżnicowany katalog. Kwestią zasadniczą wydaje się uświadomienie sobie przez organy wymiaru sprawiedliwości ich zakresu, a w dalszej kolejności umiejętne ich wykorzystanie w praktyce, aby bezrefleksyjne przypisanie zasadzie równości roli nadrzędnej nie doprowadziło do skutku odwrotnego od zamierzonego, a mianowicie do wydawania rozstrzygnięć niesprawiedliwych. Nie można również abstrahować od faktu, że możliwość wyboru takiej kary, która pozwoli na stwierdzenie, że zasada równości została zrealizowana, gwarantuje co do zasady szeroki katalog sankcji karnych oraz rozpiętość między dolną i górną granicą zagrożenia (szerzej Dadak, 2013, s. 70). Mając to na uwadze, nie wydaje się konieczne poszukiwanie nowego instrumentu ujednolicania orzecznictwa w zakresie wymiaru kary.

Author contributions / Indywidualny wkład autora (CRedit): Agnieszka Pilch – 100% (Conceptualization / Konceptualizacja; Investigation / Przeprowadzenie badań; Writing – original draft / Pisanie – pierwszy szkic; Writing – review & editing / Pisanie – recenzja i edycja).

Conflict of interest / Konflikt interesów: The author declares no conflict of interest. / Autorka nie zgłosiła konfliktu interesów.

Funding / Finansowanie: The author declares no institutional funding. / Autorka oświadczyła, że nie korzystała z finansowania instytucjonalnego.

The use of AI tools / Wykorzystanie narzędzi AI: The author declares no use of AI tools. / Autorka oświadczyła, że nie korzystała z narzędzi AI.

Data availability / Dostępność danych: Not applicable. / Nie dotyczy.

References / Bibliografia

- Branicka, Z. (2023). Sposób powoływania orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego a jakość uzasadnień postanowień w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania w postępowaniu przygotowawczym. W: P. Karlik i B. Pilitowski (red.), *Stosowanie tymczasowego aresztowania. Analiza praktyczna* (s. 82–105). Wolters Kluwer.
- Dadak, W. (2013). Wymiar kary a zasada równości. Uwagi na tle orzekania sankcji karnych. W: W. Górski, P. Kardas, T. Sroka i W. Wróbel (red.), *Zagadnienia teorii o nauczaniu prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szeuzyk* (s. 68–80). Wolters Kluwer.
- Dziga, K. (2019). Czy możliwe jest merytoryczne rozpoznanie skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych? *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*, 23(2), s. 143–160.
- Grochowski, M. (2015). Uchwały Sądu Najwyższego a jednolitość orzecznictwa. Droga do autopójeczności systemu prawa? W: *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Materiały naukowe* (tom 1, s. 84–94). Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego.
- Gudowski, J. (2015). Sąd Najwyższy. Pozycja ustrojowa, funkcje i zadania (spojrzenie sędziego cywilisty). *Przegląd Sądowy*, 11–12, 7–31.
- Janiszewska, B. (2018). O jednolitości orzecznictwa jako wartości systemowej. *Przegląd Sądowy*, 11–12, 135–155.
- Kaczmarek, T. (2017). Ogólne dyrektywy sądowego wymiaru kary. W: T. Kaczmarek (red.), *System prawa karnego: Tom 5. Nauka o karze. Sądowy wymiar kary* (s. 191–276). C. H. Beck.
- Kardas, A., i Kardas, P. (2019). Zasada równości w prawie karnym (zarys problematyki). *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*, 23(1), 7–43.
- Kaspar, J. (2018). *Sentencing Guidelines versus freies richterliches Ermessen – Empfiehlt sich eine Reform des Strafzumessungsrechts, Gutachten C zum 72. Deutschen Juristentag*. C. H. Beck.
- Kaspar, J. (2020). Sentencing guidelines vs. free judicial discretion – Is German sentencing law in need of reform? W: K. Ambos (red.), *Strafzumessung. Angloamerikanische und deutsche Einblicke/ Sentencing: Anglo-American and German insights* (s. 337–352). Göttingen University Press.
- Kozielewicz, W. (2014). Problematyka sądowego wymiaru kary w postępowaniach kasacyjnym oraz apelacyjnym przed Sądem Najwyższym. W: J. Majewski (red.), *Dyrektywy sądowego wymiaru kary* (s. 77–91). Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Kwarciana, K. (2017). Jawność postępowania karnego z perspektywy bezpieczeństwa prawnego w świetle nowelizacji art. 357 k.p.k. z dnia 10 czerwca 2016 roku. *Roczniki Nauk Prawnych*, 27(2), s. 61–75.
- Leszczyński, L. (2015). Jednolitość orzecznictwa jako wartość stosowania prawa. W: *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Materiały naukowe* (tom 1, s. 9–20). Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego.
- Markiewicz, K. (2021). Zasady dotyczące podstaw orzekania. W: T. Ereciński i K. Lubiński (red.), *System prawa procesowego cywilnego: Tom 4. Część 1. Postępowanie nieprocesowe* (vol. 2, s. 1713–1806). Wolters Kluwer.
- Masternak-Kubiak, M. (2014). Art. 183, komentarz. W: M. Haczkowska (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz* (s. 428–518). LexisNexis.

- Matras, J. (2024). *Rozpoznawanie przez Sąd Najwyższy środków odwoławczych w postępowaniu karnym*. Wolters Kluwer.
- Meier, B.-D. (2015). *Strafrechtliche Sanktionen*. Springer.
- Pietrzykowski, T. (2012). *Intuicja prawnicza. W stronę zeewnętrznej integracji teorii prawa*. Difin.
- Przybylski-Lewandowski, F. (2005). Uwagi o pojęciu „Linia orzecznicza”. *Gdańskie Studia Prawnicze*, 14(2), 167–174.
- Przywora, B. (2020). Czy art. 32 Konstytucji RP (zasada równości) może stanowić samodzielny wzorzec kontroli w sprawach inicjowanych skargą konstytucyjną? Przyczynek do dyskusji, *Przegląd Prawa Publicznego*, 7–8, 166–181.
- Rzucidło-Grochowska, I. (2015). Uzasadnienie orzeczenia sądowego w świetle jednolitości orzecznictwa. Zarys problematyki. W: *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Materiały naukowe* (tom 1, s. 62–72). Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego.
- Sanetra, W. (2007). O pojęciu jednolitości orzecznictwa sądowego oraz sposobach jej zapewnienia. *Przegląd Sądowy*, 6, 5–25.
- Sanetra, W. (2008). Swoboda decyzji sędziowskiej z perspektywy Sądu Najwyższego. *Przegląd Sądowy*, 11–12, 5–25.
- Sanetra, W. (2013). Jednolitość orzecznictwa jako wartość sądowego stosowania prawa i rola Sądu Najwyższego w jej zapewnieniu. *Przegląd Sądowy*, 7–8, 9–29.
- Steinborn, S. (2004). Formalne porozumienia karnoprosesowe w świetle konstytucyjnej zasady równości. *Prokuratura i Prawo*, 2, 22–51.
- Streng, F. (1984). *Strafzumessung und relative Gerechtigkeit, Eine Untersuchung zu rechtliche, psychologischen und soziologischen Aspekten ungleicher Strafzumessung*. R. v. Decker's Verlag.
- Streng, F. (2019). Studien zu Strafbedürfnissen der Bevölkerung – Methoden und aktuelle Ergebnisse. W: J. Kaspar i T. Walter (red.), *Strafen „im Namen des Volkes“?: zur rechtlichen und kriminalpolitischen Relevanz empirisch feststellbarer Strafbedürfnisse der Bevölkerung* (s. 131–160). Nomos.
- Strus, Z. (2013). Art. 22, komentarz. W: A. Górski (red.), *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz* (s. 80–83). Wolters Kluwer.
- Syryt, A. (2015). Pojęcie „utrwalonej linii orzeczniczej” w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. W: *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Materiały naukowe* (tom 1, s. 33–48). Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego.
- Szczucki, K. (2021). *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*. Wolters Kluwer.
- Świecki, D. (2016). *Czynności procesowe obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych*. Wolters Kluwer.
- Świecki, D. (2024a). Art. 438, komentarz. W: D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz: Tom 2. Art. 425–673* (s. 168–200). Wolters Kluwer.
- Świecki, D. (2024b). Art. 539a, komentarz. W: D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz: Tom 2. Art. 425–673* (s. 629–657). Wolters Kluwer.
- Świecki, D. (2024c). Art. 523, komentarz. W: D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz: Tom 2. Art. 425–673* (s. 550–569). Wolters Kluwer.
- Weigend, T. (2016). No news is good news: Criminal sentencing in Germany since 2000. *Crime and Justice*, 45(1), 83–106. <https://doi.org/10.1086/686041>
- Wróbel, W., i Zoll, A. (2013). *Polskie prawo karne. Część ogólna*. Znak.
- Zabłocki, S. (1996). Postępowanie kasacyjne a problem wymiaru kary. *Palestra*, 40(7–8), 6–12.
- Zbrojewska, M. (2014). *Rola i stanowisko prawne Sądu Najwyższego w procesie karnym*. Lex.
- Ziółkowski, M. (2015). Zasada równości w prawie. *Państwo i Prawo*, 70(5), 94–112.

